

ปัญหาทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิของผู้เอาประกันภัย
ศึกษากรณีการประกันชีวิต
Legal issues in protecting the rights of the insured
life insurance case study

วิชาญ จันทร์อินทร์*

Vichan Chanin*

หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต วิทยาลัยนอร์ทเทิร์น*

Master of Laws Program Northern College*

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิของผู้เอาประกันภัย ศึกษากรณีการประกันชีวิต ซึ่งพิจารณาจากปัญหาที่ทำให้ผู้เอาประกันภัยเสียสิทธิประโยชน์ (1) ผู้รับประกันภัยบอกล้างสัญญาแล้วคืนค่าไถ่ถอนกรมธรรม์ (2) การเวนคืนกรมธรรม์ประกันภัยก่อนครบกำหนดสัญญา และ (3) ไม่มีการกำหนดระยะเวลาในการใช้ค่าสินไหมทดแทน การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาจากเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี เอกสารทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องทั้งของประเทศไทยและต่างประเทศ แล้วทำการวิเคราะห์เพื่อเสนอแก้ไขกฎหมาย

จากการวิจัยพบว่า (1) การที่ผู้รับประกันภัยบอกล้างสัญญาแล้วคืนค่าไถ่ถอนกรมธรรม์บางกรณีเกิดจากตัวแทนเสนอขายหรือการโฆษณาของบริษัทประกันชีวิต ทำให้ผู้เอาประกันเชื่อว่า สุขภาพไม่สมบูรณ์ก็ทำสัญญาประกันชีวิตได้ เมื่อผู้รับประกัน บอกล้างสัญญาตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 865 ทำให้ผู้เอาประกันเสียสิทธิประโยชน์จากเงินที่นำไปทำสัญญา (2) ปัญหาการเวนคืนกรมธรรม์ หรือการยกเลิกสัญญาประกันชีวิต สาเหตุจากตัวแทน หรือ บริษัทมีนโยบายให้ผู้เอาประกันเวนคืนกรมธรรม์ ตามมาตรา 894 ทำให้ผู้เอาประกันได้รับเงินน้อยกว่ารับเงินครบกำหนดสัญญา และ (3) ปัญหาการใช้ค่าสินไหมทดแทนไม่มีกฎหมายบัญญัติให้บริษัทต้องจ่ายค่าสินไหมทดแทนภายในระยะเวลาเท่าใดนับแต่เสียชีวิต ซึ่งบริษัทอาจใช้เวลาในการตรวจสอบนาน ทำให้ผู้รับประโยชน์ได้รับเงินค่าสินไหมทดแทนล่าช้า

ดังนั้น จึงควรแก้ไขกฎหมาย (1)ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 892 วรรคสอง ถ้าการบอกล้างสัญญาตามความในมาตรา 865 พิสูจน์ได้ว่ามูลเหตุมิได้เกิดจากผู้เอาประกันภัย และผู้รับประกันได้รับเบี้ยประกันภัยนั้นแล้ว ให้ผู้รับประกันภัยจ่ายคืนเบี้ยประกันภัยพร้อมดอกเบี้ยให้แก่ผู้เอาประกันภัยหรือทายาท (2) พระราชบัญญัติประกันชีวิต 2535 แก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ 2) พ.ศ.2551 มาตรา 70/3 ห้ามตัวแทน ชักชวนแนะนำ หรือ วิธีอื่นใดให้ผู้เอาประกันภัยยกเลิกกรมธรรม์ และ (3) มาตรา 37/2 ให้บริษัทใช้เงินทดแทนภายในสิบห้าวันนับแต่วันที่ได้รับแจ้งผู้เอาประกันภัยเสียชีวิต กรณีมีความจำเป็นให้รายงานสำนักงานคณะกรรมการกำกับและส่งเสริมการประกอบธุรกิจประกันภัย

คำสำคัญ : การคุ้มครองสิทธิ, ผู้เอาประกันภัย.

Received: 2020-09-27; Revised: 2020-10-09 ; Accepted: 2020-11-23

Abstract

The objective of this research was to study the legal issues for protecting the rights of the insured focusing on life insurance by considering the problems that made the insured lost their rights and benefits as following. 1) the insurer declared the contract and then returned the redemption of the policy, 2) the expropriation of the policy insurance before the expiry of the contract, and 3) there was no time limit for compensation. This research was a qualitative research studying conceptual documents, theories, relevant legal documents both of Thailand and abroad to propose amendments of law.

The research results revealed that 1) the insurer informed that the contract was clear and returned the redemption. Some time the agent offered for sale or an advertisement of a life insurance company made the insured understood that incomplete health status could do life insurance contract. When the insurer wanted to clear the contract according to the Code Civil and Commercial Law, Section 865 resulted in the insured lose benefits of the money paid to the contract. (2) Problems of the termination of life insurance contract which caused by agents or company policy for the insured to surrender the policy under Section 894, causing the insured to receive less money than the one who waited until the contact was ended. (3) Problems with the compensatory payment that was no law defining about time limit for the company to pay compensation after death. The company might take too long time to investigate which caused the delay of compensation payment.

Therefore, the law should be amended as following : 1) Civil and Commercial Code, Section 892, paragraph two, if the termination of the contract under Section 865 was proof that the cause was not from the insured and the guaranteed person to receive the premium. The insurer had to pay back the insurance premium with interest to insured or heir. (2) Life Insurance Act 2535, Amendment (No. 2) B.E. 2551 Section 70/3, prohibited the agent to persuade or advise or any other means for the insured to cancel the policy, and (3) Section 37/2 the company should pay compensation within fifteen days after the date of receiving notice about the insured's death. If there was anything necessary, report the Office of Insurance Commission and Insurance Business Operation Promotion.

Keywords : Legal problem, rights of life insurance insured.

บทนำ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มีบทบัญญัติเกี่ยวกับ สิทธิของผู้บริโภคย่อมได้รับความคุ้มครอง (มาตรา 46) และ รัฐต้องจัดให้มีมาตรการหรือกลไกที่มีประสิทธิภาพในการคุ้มครองและพิทักษ์สิทธิของผู้บริโภคด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านความรู้ข้อมูลที่เป็นจริง ด้านความปลอดภัย ด้านความเป็นธรรมในการทำสัญญา หรือด้านอื่นใดอันเป็นประโยชน์ต่อผู้บริโภค (มาตรา 61) จากบทบัญญัติดังกล่าวจะ

เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของประชาชน ซึ่งทุกชีวิตมีความเสี่ยงภัยอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หรือเกิดจากมนุษย์ด้วยกันเองสร้างขึ้นก็ตาม ภัยเหล่านี้ อาจทำให้เกิดความสูญเสียแก่ชีวิต หรือร่างกายของมนุษย์ได้ จะเห็นได้จากการที่แพทย์มักจะพบโรคใหม่ๆเกิดขึ้นอยู่เสมอ ทางด้านอุบัติเหตุ จะมีผู้บาดเจ็บ หรือเสียชีวิตไม่เว้นแต่ละวัน ดังนั้นตราบดีที่มนุษย์ยังไม่สามารถเอาชนะภัยเหล่านี้ได้ มนุษย์ย่อมมีความหวาดกลัว เพราะไม่แน่ใจว่าภัยต่างๆเหล่านั้นจะเกิดขึ้นแก่ตนเอง หรือครอบครัวเมื่อใด ผู้ที่เป็นหลักของครอบครัว ย่อมมีความห่วงใยในความเป็นอยู่ของสมาชิกในครอบครัว และขณะเดียวกันก็เป็นห่วงชีวิตของตนเองด้วยว่า อาจประสบเคราะห์กรรม ทำให้ไม่สามารถประกอบอาชีพได้ตามปกติ เช่น เจ็บป่วย หรือประสบอุบัติเหตุจนทุพพลภาพ เป็นผลให้ผู้ที่อยู่ในอุปการะต้องขาดที่พึ่ง นอกจากนี้บางคนยังเกรงว่าเมื่อถึงวัยชราอาจจะได้รับความทุกข์ยาก ลำบากจากการหาเลี้ยงชีพ (ชูเกียรติ ประมุขผล, 2548 : 1)

จากแนวคิดดังกล่าวนี้ จึงจำเป็นที่มนุษย์จะต้องหาวิธีป้องกัน และเตรียมตัวไว้ก่อนที่ภัยจะมาถึง การประกันชีวิตนับว่าเป็นวิธีการหนึ่งในหลายๆวิธีที่มีความเหมาะสมในการสร้างหลักประกันอันมั่นคง ให้แก่ผู้เอาประกันและครอบครัว เป็นต้นว่า การให้ความคุ้มครองในกรณีเกิดภัยขึ้นกับชีวิตและร่างกาย จะมีบริษัทผู้รับประกัน มาจ่ายค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เอาประกันหรือผู้รับผลประโยชน์แล้วแต่กรณี การประกันชีวิต นอกจากจะให้ความคุ้มครองกรณีดังกล่าวแล้ว เบี้ยประกันที่ผู้เอาประกันชำระไปนั้น จะเป็นการออมเงินระยะยาวของผู้เอาประกัน ซึ่งการชำระเบี้ยประกันชีวิต จะต้องชำระเป็นจำนวนที่แน่นอนภายในเวลาที่กำหนด จึงทำให้ผู้เอาประกันชีวิตมีการเก็บออมไปด้วย อันจะส่งผลให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมของประเทศไทย (สุวรรณี เดชวรชัย, 2540 : 12)

สัญญาประกันชีวิต เป็นสัญญาต่างตอบแทน เป็นสัญญาสองฝ่ายสอง ผู้เอาประกันฝ่ายหนึ่ง และบริษัทผู้รับประกันอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งทั้งสองฝ่าย ต่างมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติตามชำระหนี้ตอบแทนซึ่งกันและกัน สัญญาประกันชีวิตต้องอาศัยความซื่อสัตย์ต่อกันอย่างยิ่ง กล่าวคือผู้เอาประกันชีวิตต้องเปิดเผยข้อความจริง ถ้าหากปกปิดหรือแถลงข้อความอันเป็นเท็จ จะมีผลทำให้สัญญาประกันภัยตกเป็นโมฆียะ บริษัทผู้รับประกันภัยมีสิทธิที่จะบอกล้างสัญญาได้ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 865 วรรคแรก และผลของการบอกล้างสัญญา บริษัทจะคืนเงินค่าไถ่ถอนกรมธรรม์ ให้แก่ผู้เอาประกันภัย ตามมาตรา 892 (สัมฤทธิ์ รัตนดารา, 2532 : 23) ผู้เอาประกันภัย จะได้รับสิทธิต่างๆจากการทำสัญญาประกันชีวิต เช่น การได้รับใช้ค่าทดแทนจากบริษัทผู้รับประกันกรณีผู้เอาประกันเกิดภัย และระหว่างสัญญา ผู้เอาประกันภัยยังใช้สิทธิในการเวนคืนกรมธรรม์ ของตนเองได้ ด้วยการงดชำระเบี้ยประกันภัยต่อไป และเวนคืนกรมธรรม์ประกันภัย หรือรับกรมธรรม์ใช้เงินสำเร็จจากบริษัทผู้รับประกันภัย ทั้งนี้กรมธรรม์นั้นๆจะต้องมีอายุในการชำระเบี้ยประกันไม่น้อยกว่า 3 ปี ตามมาตรา 894 จำนวนเงินที่บริษัทจ่ายคืนให้นี้เป็นมูลค่าเวนคืนกรมธรรม์ประกันภัย (ชูเกียรติ ประมุขผล, 2548 : 157)

ในปัจจุบันนี้ธุรกิจประกันภัยเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว นับตั้งแต่มีการเปิดเสรีด้านการประกันภัย เมื่อปี พ.ศ. 2540 ทำให้ธุรกิจประกันภัย พัฒนาเปลี่ยนแปลงในหลายๆด้าน เช่น รูปแบบของกรมธรรม์ประกันภัย เทคนิควิธีการชักชวนเสนอขาย ช่องทางการจำหน่าย การอบรมให้ความรู้แก่บุคคลากร แนวทางแผนการด้านการตลาด กิจกรรมต่างๆในการส่งเสริมการขาย รวมทั้งการมีส่วนร่วมทางสังคม และผลจากการที่รัฐบาลเปิดเสรีด้านการประกันภัย จึงทำให้บริษัทผู้ประกอบการ ทั้งในและต่างประเทศรวมทั้งกิจการธนาคารได้ให้ความสนใจเข้ามาร่วมประกอบธุรกิจประกันภัยกันอย่างแพร่หลาย และจากหลักการที่มนุษย์ยึดถือหลักการที่ว่า ผู้ที่มีฐานะร่ำรวยย่อมมีความสุข ความสบาย ได้รับการยกย่องจากบุคคลในสังคม จึงมีการเอาใจเอาเปรียบซึ่งกันและกัน เพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ และทรัพย์สินตามที่ตนต้องการ ในธุรกิจประกันชีวิต แต่ละบริษัทมักจะมี

การใช้กลยุทธ์ และแผนการในการชักชวนผู้เอาประกันให้เข้าทำสัญญา รวมทั้งการชักชวนผู้เอาประกันเก่าให้เวนคืนกรมธรรม์เดิม แล้วทำสัญญาใหม่ เพื่อบริษัทได้ผู้เอาประกันจำนวนมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ อันเป็นการเพิ่มเบี้ยประกันภัยเข้ามาสู่บริษัท โดยไม่คำนึงถึงว่าผู้เอาประกันภัยจะเสียผลประโยชน์หรือไม่ ซึ่งปัญหาดังกล่าว (สิทธิ หลีขาว, 2555 : 2) จึงทำให้เกิดปัญหาแก่ผู้เอาประกันภัยซึ่งได้แก่

(1) ปัญหาการบอกล้างสัญญาประกันชีวิต การทำสัญญาประกันชีวิตนั้นถ้าบริษัทสืบทราบมาว่าผู้เอาประกันไม่เปิดเผยข้อความจริงหรือแถลงข้อความอันเป็นเท็จในส่วนที่เป็นสาระสำคัญขณะทำประกัน ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 865 ถึงแม้ว่าทางบริษัทจะพิจารณารับประกันแล้วก็ตาม ทางบริษัทก็มีสิทธิที่จะบอกล้างสัญญาได้ ภายในระยะเวลา 5 ปี ตามมาตรา 865 วรรคสอง เมื่อมีการบอกล้างสัญญา บริษัทจะจ่ายคืน มูลค่าไถ่ถอนกรมธรรม์ ซึ่งจะได้ไม่น้อยกว่าจำนวนเบี้ยประกันที่ผู้เอาประกันชำระไป และไม่ได้รับผลประโยชน์ตอบแทนแต่อย่างใด

(2) ปัญหาการเวนคืนหรือยกเลิกสัญญาประกันชีวิต กรณีเกิดจากการที่ผู้เอาประกันชีวิตรายที่ได้ทำสัญญามาเป็นเวลานานจนกระทั่งใกล้จะถึงกำหนดรับเงินครบสัญญา ตัวแทน หรือบริษัท จะมีนโยบายในการเสนอแนะให้ผู้เอาประกันใช้สิทธิในการเวนคืนกรมธรรม์ตาม ปพพ.มาตรา 894 แล้วให้ผู้เอาประกันทำสัญญาใหม่ จะทำให้บริษัทไม่ต้องจ่ายเงินครบตามเงื่อนไขกรมธรรม์ ซึ่งมีจำนวนมากกว่าเงินเวนคืนกรมธรรม์ ทำให้ผู้เอาประกันจะเสียผลประโยชน์

(3) ปัญหาการใช้เงินทดแทนประกันชีวิต เกิดจากการที่ผู้รับประกันจะต้องใช้เงินทดแทนตามกรมธรรม์ ในบางกรณีบริษัทจะใช้เวลาตรวจสอบประวัติการทำสัญญาประกันก่อนจ่ายเงินค่าสินไหมทดแทน ซึ่งกฎหมายไม่ได้กำหนดระยะเวลาในการตรวจสอบ ขึ้นอยู่กับบริษัทดำเนินการ ซึ่งบางรายบริษัทใช้เวลาในการตรวจสอบเป็นเวลานาน ทำให้ผู้รับประโยชน์ได้รับความเสียหายในการใช้เงิน

ผู้วิจัยเห็นว่า ปัญหาที่ทำให้ผู้เอาประกันภัยเสียสิทธิประโยชน์ตาม (1)ผู้รับประกันภัยบอกล้างสัญญาแล้วคืนค่าไถ่ถอนกรมธรรม์ (2) การเวนคืนกรมธรรม์ก่อนครบกำหนดสัญญา และ (3) การไม่กำหนดเวลาในการใช้ค่าสินไหมทดแทน จะต้องได้รับการแก้ไขเพื่อเป็นการป้องกันความเสียหายที่เกิดจากบริษัทผู้รับประกันภัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1) เพื่อศึกษา ปัญหาทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิของผู้เอาประกันภัย ศึกษากรณีการประกันชีวิต เนื่องจากปัญหา (1) ผู้รับประกันภัยบอกล้างสัญญาแล้วคืนค่าไถ่ถอนกรมธรรม์ (2) การเวนคืนกรมธรรม์ก่อนครบกำหนดสัญญา และ (3) การไม่กำหนดเวลาในการใช้ค่าสินไหมทดแทน ทำให้ผู้เอาประกันภัยเสียสิทธิประโยชน์

2) เพื่อศึกษา มาตรการทางกฎหมาย ทั้งของประเทศไทย และ ของต่างประเทศ เกี่ยวกับปัญหาทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิของผู้เอาประกันภัย ศึกษากรณีการประกันชีวิต

3) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ ปัญหาทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิของผู้เอาประกันภัย ศึกษากรณีการประกันชีวิต เกี่ยวกับ (1) ผู้รับประกันภัยบอกล้างสัญญาแล้วคืนค่าไถ่ถอนกรมธรรม์ (2) การเวนคืนกรมธรรม์ก่อนครบกำหนดสัญญา และ (3) การไม่กำหนดเวลาในการใช้ค่าสินไหมทดแทน

4) เพื่อเสนอแก้ไขกฎหมายเกี่ยวกับปัญหาทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิของผู้เอาประกันภัย ศึกษากรณีการประกันชีวิต

สมมุติฐานในการวิจัย

ผู้เอาประกันชีวิตทำสัญญาประกันภัย กับ บริษัทผู้รับประกันภัย มีวัตถุประสงค์ เพื่อต้องการความคุ้มครอง เกี่ยวกับสิทธิประโยชน์ของผู้เอาประกันภัย แต่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และ พระราชบัญญัติประกันชีวิต 2535 แก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ 2) พ.ศ.2551 ไม่สามารถคุ้มครองสิทธิประโยชน์ของผู้เอาประกันภัยได้ ถ้ามีการแก้ไขกฎหมายดังกล่าวจะสามารถคุ้มครองสิทธิประโยชน์ของผู้เอาประกันภัย

ขอบเขตวิธีการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยวิจัยจากเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งเป็นการศึกษาจากแนวคิด ทฤษฎี ประมวลกฎหมาย พระราชบัญญัติ ข้อบังคับ กฎ ระเบียบ คำสั่ง และ เอกสารอื่นๆ ตลอดจนบทความทางวิชาการ ตำรากฎหมายจากนักวิชาการ คำพิพากษาของศาล ทั้งของประเทศไทย และ ต่างประเทศ เกี่ยวกับปัญหาทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิของผู้เอาประกันภัย ศึกษากรณีการประกันชีวิต

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) ทำให้ทราบปัญหาทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิของผู้เอาประกันภัย ศึกษากรณีการประกันชีวิต เนื่องจากปัญหา (1) ผู้รับประกันภัยบอกล้างสัญญาแล้วคืนค่าไถ่ถอนกรมธรรม์ (2) การเวนคืนกรมธรรม์ก่อนครบกำหนดสัญญา และ (3) การไม่กำหนดเวลาในการใช้ค่าสินไหมทดแทน ทำให้ผู้เอาประกันภัยเสียสิทธิประโยชน์
- 2) ทำให้ทราบมาตรการทางกฎหมาย ทั้งของประเทศไทย และ ของต่างประเทศ เกี่ยวกับปัญหาทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิของผู้เอาประกันภัย ศึกษากรณีการประกันชีวิต
- 3) ทำให้ทราบผลการวิเคราะห์ ปัญหาทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิของผู้เอาประกันภัย ศึกษากรณีการประกันชีวิต เกี่ยวกับ (1) ผู้รับประกันภัยบอกล้างสัญญาแล้วคืนค่าไถ่ถอนกรมธรรม์ (2) การเวนคืนกรมธรรม์ก่อนครบกำหนดสัญญา และ (3) การไม่กำหนดเวลาในการใช้ค่าสินไหมทดแทน
- 4) ทำให้ทราบข้อเสนอแก้ไขกฎหมายเกี่ยวกับปัญหาทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิของผู้เอาประกันภัย

สรุปผลการวิจัย

(1) การบอกล้างสัญญาประกันชีวิต ตามมาตรา 865 วรรคแรก นั้นสาเหตุแห่งการบอกล้างอาจเกิดจาก ตัวแทนที่ทำการเสนอขาย ไม่ได้ชี้แจงรายละเอียดให้ผู้เอาประกันทราบโดยละเอียด หรือจากการโฆษณาของบริษัทประกันชีวิต จึงทำให้ผู้เอาประกันเชื่อโดยสุจริตว่า สามารถทำสัญญาประกันชีวิตได้ และถ้าบริษัททราบว่าสุขภาพไม่สมบูรณ์ผู้เอาประกัน ถูกบอกล้างสัญญาประกันชีวิต ตามมาตรา 865 บริษัทผู้รับประกันจะจ่ายเป็นค่าไถ่ถอนกรมธรรม์ ตามมาตรา 892 ให้แก่ผู้เอาประกัน หรือ ผู้รับประโยชน์ แล้วแต่กรณี ซึ่งมูลค่าไถ่ถอนนี้จะน้อยกว่าเบี้ยประกันที่ส่งให้บริษัทไป ทั้งๆที่ผู้เอาประกันเป็นผู้สุจริต ทำให้ผู้เอาประกัน และ ผู้รับประโยชน์ เสียสิทธิประโยชน์ในจำนวนเงินดังกล่าว และยังไม่มีมาตรการทางกฎหมายใด ให้ความคุ้มครองสิทธิประโยชน์ของ ผู้เอาประกัน และ ผู้รับประโยชน์

(2) การเวนคืนกรมธรรม์ประกันชีวิต เป็นสิทธิของผู้เอาประกัน เป็นฝ่ายยกเลิกสัญญาประกันชีวิต โดยการงดส่งเบี้ยประกันภัยอีกต่อไป และ ถ้าผู้เอาประกัน ส่งเบี้ยประกันภัยมาแล้วอย่างน้อยสามปี ผู้เอาประกันภัย มีสิทธิที่จะได้รับเงินค่าเวนคืนกรมธรรม์ประกันภัย ตาม ปพพ.มาตรา 894 การยกเลิกสัญญาประกันชีวิตกรณีนี้ จะต้องเกิดจากวัตถุประสงค์ของผู้เอาประกัน แต่ข้อเท็จจริงมิได้เกิดจากวัตถุประสงค์ของผู้เอาประกันเสมอไป ส่วนมากแล้ว จะเกิดจากตัวแทนต้องการผลงานและรายได้ จากการผลิตผลงานใหม่ จึงใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือ แนะนำให้ผู้เอาประกันใช้สิทธิตามมาตรา 894 มาเวนคืนกรมธรรม์เดิม แล้วทำสัญญาใหม่ หรือ อาจเกิดจาก นโยบายของบริษัทที่ต้องการประหยัดงบประมาณ ในการจ่ายเงินครบกำหนดสัญญา ซึ่งการที่บริษัทจ่ายเงินเวนคืนกรมธรรม์นี้ จะทำให้บริษัทจ่ายเงินน้อยกว่า การจ่ายเงินครบกำหนดสัญญา

(3) การใช้เงินค่าสินไหมทดแทน ในกรณีผู้เอาประกันชีวิตเกิดภัย ซึ่งเมื่อบริษัทผู้รับประกันภัย ได้รับใบคำร้องขอให้ใช้เงินทดแทนแล้ว บริษัท จะต้องทำการตรวจสอบข้อมูล และ หลักฐานย้อนหลังไปตั้งแต่ขณะทำสัญญาประกันชีวิต เช่น ก่อน และขณะทำสัญญาผู้เอาประกันมีสุขภาพสมบูรณ์หรือไม่ เจตนาในการทำประกันชีวิต การลงลายมือชื่อของผู้เอาประกัน อาชีพ รายได้เหมาะสมหรือไม่ การมีผลบังคับตามกรมธรรม์ การชำระเบี้ยประกัน ในการตรวจสอบดังกล่าวนี้จะช้าหรือเร็วขึ้นอยู่กับบริษัทดำเนินการ ซึ่งไม่มีบทบัญญัติของกฎหมายใด ที่กำหนดระยะเวลาอันแน่นอนว่า บริษัทผู้รับประกันชีวิต จะต้องใช้เวลานานเท่าไรในการพิจารณา คำร้องขอ เพื่ออนุมัติจ่ายเงินทดแทน เมื่อไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้ชัดเจน ก็สุดแล้วแต่ที่ บริษัทประกันชีวิต จะจ่ายให้เมื่อใดก็ยอมทำได้ จึงไม่เป็นธรรมกับผู้เอาประกันชีวิต และ ผู้รับประโยชน์

อภิปรายผล

การประกันชีวิต มีความสำคัญต่อผู้เอาประกันภัย เนื่องจากการประกันชีวิต เป็นการสร้างหลักประกันทางด้านความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ให้กับผู้เอาประกัน และ บุคคลในครอบครัว เป็นการเก็บออมเงินระยะยาว เพื่อประโยชน์ในวันข้างหน้าของผู้เอาประกัน และ ผู้รับประโยชน์ ตลอดจนเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ ในการเป็นเครื่องมือที่สำคัญของรัฐบาล ในการแบ่งเบาภาระด้านสวัสดิการ และ การสงเคราะห์ประชาชน ผู้ประสบภัย แต่การประกันมีปัญหาเกิดขึ้นแก่ผู้เอาประกันภัย ซึ่งสามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

(1) ปัญหาการบอกล้างสัญญาประกันชีวิต ทำให้ผู้เอาประกันเสียสิทธิ ในกรณีที่ผู้เอาประกัน หรือ ผู้ถูกเอาประกันชีวิต รู้อยู่แล้วละเว้นเสีย ไม่เปิดเผยข้อความจริง ซึ่งอาจจะได้ใจ ผู้รับประกันภัย ให้เรียกเบี้ยประกันภัยสูงขึ้นอีก หรือ บอกปิด ไม่ยอมทำสัญญา ตามมาตรา 865 วรรคแรก เป็นบทบัญญัติที่ให้สิทธิแก่บริษัทผู้รับประกันชีวิต เป็นการกำหนดสิทธิอย่างกว้างๆ ให้แก่บริษัทผู้รับประกัน ทำให้เกิดปัญหาในการนำกฎหมายไปใช้ ทั้งประชาชน นักกฎหมาย บริษัทประกันชีวิต สำนักงานคณะกรรมการกำกับและส่งเสริมการประกอบธุรกิจประกันภัย และ ศาล จะมีแนวทางในการพิจารณา วินิจฉัยขอบเขตแห่งสิทธิของกฎหมาย โดยยึดหลักองค์ประกอบของมาตรา 865 ผู้รับประกันมีสิทธิบอกล้างสัญญาที่เป็นโมฆียะกรรม ทำให้ผู้เอาประกันเกิดความรู้สึกว่าไม่เป็นธรรม สำหรับตน เหตุผล เนื่องจากการทำสัญญาประกันชีวิตนั้น

ในทางปฏิบัติ เมื่อผู้ขอเอาประกันชีวิต ส่งแบบคำขอทำประกันชีวิต พร้อมส่งเบี้ยประกันภัยงวดแรก เป็นคำเสนอไปแล้ว たらบใดที่ บริษัทผู้รับประกันชีวิต ยังไม่ออกกรมธรรม์ให้ผู้ขอทำประกันชีวิต เป็นคำสนอง ก็ถือว่าสัญญาประกันชีวิตยังไม่เกิด ในระหว่างสัญญายังไม่เกิดนี้ บริษัทผู้รับประกันภัยก็ยังไม่ต้องรับผิดชอบใดๆ ผู้ขอเอาประกันต้องเสี่ยงภัยเอง ถือว่าไม่เป็นธรรมสำหรับผู้เอาประกัน เพราะว่าผู้ขอเอาประกันได้ส่งเบี้ยประกันภัยงวดแรก ให้บริษัทผู้รับประกันภัยไปแล้ว แต่ก็ยังไม่ได้รับความคุ้มครอง ซึ่งน่าจะไม่ตรงตามวัตถุประสงค์ของสัญญาโดยทั่วไป รวมทั้งผลบังคับของสัญญาประกันชีวิต ไม่มีกำหนดแน่นอน มีลักษณะเลื่อนลอย เพราะ

ตามมาตรา 865 วรรคสอง กำหนดระยะเวลาในการบอกล้างสัญญาประกันชีวิต ที่เป็นโมฆียะกรรม เอาไว้ว่า ผู้รับประกันมีสิทธิบอกล้างได้ ภายในกำหนดเดือนหนึ่ง นับแต่วันที่ผู้รับประกันทราบมูลอันอาจบอกล้างได้ หมายถึงว่า ผู้รับประกันทราบวันไหนก็มีสิทธิบอกล้างได้ภายในหนึ่งเดือน นับแต่วันที่ทราบ หรือ ถ้าบริษัทไม่ทราบมูลอันจะบอกล้างได้ กฎหมายกำหนดให้ภายในระยะเวลาห้าปีนับแต่วันทำสัญญา ฝ่ายบริษัทผู้รับประกัน จึงใช้บทบัญญัติของกฎหมายมาเป็นประโยชน์ต่อตนเอง ผู้เอาประกันไม่มีสิทธิที่จะพิสูจน์ได้เลย จึงไม่เป็นธรรมแก่ผู้เอาประกันชีวิตและผู้รับประกัน

สาเหตุการบอกล้างสัญญา เกิดจากตัวแทน หรือ นายหน้าประกันชีวิต ชักชวน ชี้ช่อง ให้ทำประกันชีวิต โดยหวังเพื่อให้ได้ผลงาน และ รายได้ จึงไม่ชี้แจงเงื่อนไข รายละเอียดของสัญญา ให้ผู้เอาประกันภัยทราบ โดยละเอียด เช่น หลักเกี่ยวกับส่วนได้เสียอันอาจเอาประกันภัยได้ จะกำหนดให้ผู้เอาประกันชีวิตของผู้อื่นต้องมีส่วนได้เสียในชีวิตของผู้ถูกเอาประกันภัย หากไม่มีส่วนได้เสียสัญญาประกันชีวิตนั้น ไม่ผูกพันคู่สัญญา และ หลักสุจริตอย่างยิ่งของคู่สัญญา กฎหมายกำหนดให้ผู้เอาประกันภัย ต้องเปิดเผยข้อความจริง ซึ่งอาจจูงใจให้บริษัทผู้รับประกันเรียกเบี้ยประกันสูงขึ้น หรือบอกปิดไม่ยอมทำสัญญา ถ้าผู้เอาประกันทำสัญญาประกันชีวิตในลักษณะดังกล่าวนี้ บริษัทมีสิทธิในการบอกล้างสัญญาได้ ในเมื่อตัวแทนไม่ชี้แจงรายละเอียดเกี่ยวกับหลักการทำสัญญาประกันชีวิตดังกล่าว ผู้เอาประกันก็เข้าใจโดยสุจริตว่าสามารถทำสัญญาประกันชีวิตได้ หลังจากทำสัญญาแล้วบริษัทมาบอกล้างสัญญาภายหลัง ทำให้เกิดความเสียหายแก่ผู้เอาประกันจากเงินที่นำไปทำสัญญา

สาเหตุการบอกล้างสัญญา เกิดจากบริษัทผู้รับประกันชีวิต ทำการโฆษณา ประชาสัมพันธ์ชักชวนให้ทำประกันชีวิตว่า สามารถทำประกันชีวิตได้โดยไม่ต้องแถลงเกี่ยวกับปัญหาเรื่องสุขภาพหรือโฆษณาว่าไม่มีการตอบคำถามเรื่องสุขภาพ จึงทำให้ผู้เอาประกันเชื่อโดยสุจริตในการโฆษณาของบริษัทผู้รับประกันชีวิตนั้น และเข้าทำสัญญาด้วย ในกรณีนี้ถ้าหากบริษัทตรวจพบว่าผู้เอาประกันสุขภาพไม่สมบูรณ์ บริษัทก็จะบอกล้างสัญญาตามมาตรา 865 ทำให้ผู้เอาประกันได้รับความเสียหายจากการนำเงินมาทำสัญญาประกันชีวิต ถึงแม้จะมีพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2541 มาตรา 3 มีบทบัญญัติ ห้ามทำการโฆษณา แนะนำ ชักชวน ให้ซื้อ หรือ รับบริการอันไม่เป็นธรรม หรือ เกินความจริง และถ้าถูกกระทำโดยไม่เป็นธรรม จากบริษัทผู้รับประกันตามมาตรา 22 ผู้เอาประกัน และ ผู้รับประกัน ก็จะได้รับความสะดวกแต่ก็ไม่สามารถทำให้การกระทำดังกล่าวยุติลงได้

ในการที่ผู้เอาประกัน ถูกบอกล้างสัญญาประกันชีวิต ตามมาตรา 865 บริษัทผู้รับประกันจะจ่ายเป็นค่าไถ่ถอนกรมธรรม์ ตามมาตรา 892 ให้แก่ผู้เอาประกัน หรือ ผู้รับประกันแล้วแต่กรณี ซึ่งมูลค่าไถ่ถอนนี้จะน้อยกว่าเบี้ยประกันที่ส่งให้บริษัทไป ทำให้ผู้เอาประกัน และ ผู้รับประกัน เสียสิทธิประโยชน์ในจำนวนเงินดังกล่าว ซึ่งจำนวนเงินที่นำมาทำสัญญาประกันชีวิตนี้ ผู้เอาประกันภัยได้เบิกถอนเอามาจากสถาบันการเงินซึ่งผู้เอาประกันได้รับผลประโยชน์ตอบแทนอยู่แล้ว และยังไม่มีมาตรการทางกฎหมายใด ให้ความคุ้มครองสิทธิประโยชน์ของ ผู้เอาประกัน และ ผู้รับประกันได้เลย

ในต่างประเทศ สหราชอาณาจักร การยกเลิกสัญญาของผู้เอาประกัน ผู้รับประกันจะคืนเบี้ยประกันให้แก่ผู้เอาประกัน แต่ผู้เอาประกันจะต้องจ่ายค่าธรรมเนียมบริการการใช้เงินทดแทน กรณีเสียชีวิตมีข้อกำหนดให้ผู้รับประกันต้องจ่ายภายใน 1 เดือนปฏิทินนับแต่วันที่เขียนคำร้องแจ้งการเสียชีวิต ถ้าบริษัทต้องทำการตรวจสอบ จะต้องจ่ายดอกเบี้ยไม่ต่ำกว่า อัตราฐานของธนาคาร ของเงินจำนวนที่จะต้องจ่ายนับตั้งแต่วันที่ได้แจ้งเตือนการเสียชีวิต

(2) ปัญหาการคุ้มครองสิทธิประโยชน์ของผู้เอาประกันชีวิต ในการเวนคืนกรมธรรม์ประกันชีวิต การเวนคืนกรมธรรม์ประกันชีวิต เป็นสิทธิของผู้เอาประกัน เป็นฝ่ายยกเลิกสัญญาประกันชีวิต โดยการงดส่งเบี้ยประกันภัยอีกต่อไป และ ถ้าผู้เอาประกัน ส่งเบี้ยประกันภัยมาแล้วอย่างน้อยสามปี ผู้เอาประกันภัย มีสิทธิที่จะได้รับเงินค่าเวนคืนกรมธรรม์ประกันภัย หรือ รับกรมธรรม์ใช้เงินสำเร็จ จากบริษัทผู้รับประกันภัย ตามมาตรา 894 การยกเลิกสัญญาประกันชีวิตกรณีนี้ จะต้องเกิดจากวัตถุประสงค์ของผู้เอาประกันอย่างแท้จริงเท่านั้น ซึ่งการเวนคืนกรมธรรม์นี้ บริษัทจะจ่ายเป็นมูลค่าเวนคืนกรมธรรม์ ให้แก่ผู้เอาประกันภัย ซึ่งมูลค่าเวนคืนกรมธรรม์นี้ จะมีวิธีการคำนวณตามตารางแนบท้ายกรมธรรม์ ซึ่งผู้เอาประกัน จะได้รับเงินน้อยกว่าจำนวนเงินครบกำหนดสัญญาตามกรมธรรม์ และน้อยกว่า เบี้ยประกันที่ผู้เอาประกันได้ส่งให้แก่บริษัทไป โดยทางบริษัทจะเป็นผู้คิดคำนวณเงินคืนให้แก่ผู้เอาประกัน แต่ทั้งนี้ ปัญหาในการยกเลิกสัญญา หรือ การเวนคืนกรมธรรม์ประกันชีวิตนั้น มิได้เกิดจากวัตถุประสงค์ของผู้เอาประกันเสมอไป ส่วนมากแล้ว จะเกิดจากตัวแทนต้องการผลงานและรายได้ จากการผลิตผลงานใหม่ จึงใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือ แนะนำให้ผู้เอาประกันใช้สิทธิตาม มาตรา 894 มาเวนคืนกรมธรรม์เดิม แล้วทำสัญญาใหม่ หรือ อาจเกิดจาก นโยบายของบริษัทที่ต้องการประหยัดงบประมาณ ในการจ่ายเงินครบกำหนดสัญญา ซึ่งการที่บริษัทจ่ายเงินเวนคืนกรมธรรม์นี้ จะทำให้บริษัทจ่ายเงินน้อยกว่า การจ่ายเงินครบกำหนดสัญญาเป็นจำนวนมาก และ กรมธรรม์บางแบบ เมื่อผู้เอาประกันส่งเงินครบกำหนดสัญญา จะมีเงินสมนาคุณ และเงินปันผล เมื่อมีการเวนคืนก่อนครบกำหนดสัญญา บริษัทก็ไม่ต้องจ่ายเงินสมนาคุณ หรือ เงินปันผลใดๆ ให้แก่ผู้เอาประกันชีวิต

ถึงแม้จะมี พระราชบัญญัติประกันชีวิต พ.ศ.2535 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) มาตรา 81 (4) ห้ามตัวแทน ดำเนินงานทำให้เกิดหรืออาจทำให้เกิดความเสียหายแก่ผู้เอาประกันภัย ผู้รับประโยชน์ตามกรมธรรม์ประกันภัย หรือประชาชน และมีบทลงโทษตัวแทนเอาไว้ ถึงขั้นถูกเพิกถอนใบอนุญาตตัวแทนประกันชีวิต และ มาตรา 64 (5) ถ้าบริษัทประกอบธุรกิจประกันชีวิตต่อไปจะทำให้เกิดความเสียหายแก่ผู้เอาประกันภัย หรือ ประชาชน และมีบทลงโทษเอาไว้ ถึงขั้นบริษัทต้องถูกเพิกถอนใบอนุญาตประกอบธุรกิจประกันชีวิต ก็ยังไม่ชัดเจนพอที่จะยับยั้งการกระทำของตัวแทน และ บริษัทประกันชีวิตได้

ในต่างประเทศเครือรัฐออสเตรเลีย การยกเลิกสัญญา ผู้ประกันตนที่ประสงค์จะใช้สิทธิในการยกเลิกสัญญาให้แจ้งเป็นลายลักษณ์อักษรไปยังบริษัทผู้ประกันตน ผู้เอาประกัน จะได้รับเงินเบี้ยประกันคืนบางส่วน อาจถูกหักไว้จำนวนหนึ่งตามระยะเวลาที่ทำประกันเพราะถือว่าสัญญาคุ้มครองแล้ว ผู้รับประกันอาจจะคิดเงินค่าธรรมเนียมการบริหารจัดการอีกส่วนหนึ่ง

(3) ปัญหาการคุ้มครองสิทธิประโยชน์ในการใช้เงินทดแทน การพิจารณาใช้เงินทดแทนประกันชีวิต ในกรณีผู้เอาประกันชีวิตเกิดภัย ซึ่งเมื่อบริษัทผู้รับประกันภัย ได้รับใบคำร้องขอให้ใช้เงินทดแทนแล้ว บริษัทจะต้องทำการตรวจสอบข้อมูล และหลักฐานย้อนหลังไปตั้งแต่ขณะทำสัญญาประกันชีวิต เช่น ก่อน และขณะทำสัญญา ผู้เอาประกันมีสุขภาพสมบูรณ์หรือไม่ เจตนาในการทำประกันชีวิต การลงลายมือชื่อของผู้เอาประกัน อาชีพ รายได้เหมาะสมหรือไม่ การมีผลบังคับตามกฎหมาย การชำระเบี้ยประกันตรงตามกำหนดหรือไม่ ในการตรวจสอบดังกล่าวนี้จะช้าหรือเร็วขึ้นอยู่กับบริษัทดำเนินการ ซึ่งไม่มีบทบัญญัติของกฎหมายใด ที่กำหนดระยะเวลาอันแน่นอนว่า บริษัทผู้รับประกันชีวิต จะต้องใช้เวลานานเท่าไรในการพิจารณาคำร้องขอเพื่อรับใช้เงินทดแทน ในเมื่อไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้ชัดเจน ก็สุดแล้วแต่ที่ บริษัทประกันชีวิต จะจ่ายให้เมื่อใดก็ย่อมทำได้ จึงไม่เป็นธรรมกับผู้เอาประกันชีวิต และ ผู้รับประโยชน์

ถึงแม้ว่าจะมีพระราชบัญญัติประกันชีวิต พ.ศ. 2535 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2551 มาตรา 37 วรรคแรก จะมีบทบัญญัติ ห้ามมิให้บริษัทประวิงการใช้เงิน แก่ผู้เอาประกันภัย หรือ ผู้รับประโยชน์ ซึ่งมีโทษ

ปรับไม่เกินห้าแสนบาท และถ้าเป็นกรณีการกระทำความผิดต่อเนื่อง ให้ปรับอีกไม่เกินวันละสองหมื่นบาท ตลอดเวลาที่ยังฝ่าฝืนอยู่ และมาตรา 64 (4) มีบทบัญญัติ ห้ามประวิงการจ่ายเงินที่ต้องใช้ตามกรรมธรรม์ ประกันภัย หรือประวิงการคืนเบี้ยประกันภัยที่ต้องจ่าย หรือคืนโดยไม่มีเหตุอันควร หรือจ่าย หรือคืนไปโดยไม่สุจริต ซึ่งบทบัญญัติมาตรานี้มีโทษถึงขั้นเพิกถอนใบอนุญาตประกอบธุรกิจประกันชีวิต และประกาศกระทรวงพาณิชย์ ลงวันที่ 3 มีนาคม 2548 จะมีการกำหนดหลักเกณฑ์วิธีการและระยะเวลาที่ถือว่าเป็นการประวิงการ ใช้เงิน พร้อมทั้งกำหนดโทษบริษัทที่ทำการฝ่าฝืน ต้องระวางโทษปรับไม่เกินห้าแสนบาท และ ถ้าเป็นการกระทำความผิดต่อเนื่อง ให้ปรับอีกไม่เกินวันละสองหมื่นบาทตลอดระยะเวลาที่ทำการฝ่าฝืนอยู่อีก ก็ยังมีบริษัทต่างๆทำการฝ่าฝืนอยู่ โดยอ้างว่าไม่ได้เป็นการประวิงการใช้เงินทดแทน แต่เป็นกระบวนการตรวจสอบข้อมูล ต้องแสวงหาข้อมูลต่างๆ เช่นข้อมูลในการเข้ารับรักษาตัวในโรงพยาบาล การเปรียบเทียบลายมือชื่อของผู้เอาประกันว่าได้มีการลงลายมือชื่อด้วยตนเองหรือไม่ เพื่อนำมาประกอบการพิจารณาจ่ายเงินดังกล่าว ซึ่งบริษัทจะใช้เวลานานเท่าใดไม่มีกำหนด

ในต่างประเทศ สหรัฐอเมริกา การจ่ายค่าสินไหมทดแทน จะต้องดำเนินการเกี่ยวกับเอกสารเรียกร้อง ภายใน 15 วัน และต้องตรวจสอบความเสียหายภายใน 15 วัน จะรับหรือปฏิเสธ ต้องแจ้งภายใน 30 วัน ถ้ามีการจ่ายล่าช้าจะต้องแจ้งเหตุผล และจ่ายดอกเบี้ยร้อยละ 12 ต่อปี ของสหราชอาณาจักร จะกำหนดให้บริษัทจ่ายค่าทดแทนภายใน 1 เดือน แต่ถ้าจ่ายไม่ทัน ให้ชี้แจงผู้เอาประกันพร้อมทั้งจ่ายดอกเบี้ยด้วย ของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ต้องใช้เงินทดแทนภายใน 1 เดือน นับแต่ได้รับแจ้ง ถ้าเกินกำหนดระยะเวลาต้องจ่ายดอกเบี้ย

ข้อเสนอแนะ

(1) แก้ไขประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 892 วรรคสอง “ถ้าการบอกล้างสัญญาตามความในมาตรา 865 พิสูจน์ได้ว่ามูลเหตุมิได้เกิดจากผู้เอาประกันภัย และผู้รับประกันได้รับเบี้ยประกันภัยนั้นแล้ว ให้ผู้รับประกันภัยจ่ายคืนเบี้ยประกันภัยพร้อมดอกเบี้ยให้แก่ผู้เอาประกันภัยหรือทายาท”

(2) แก้ไขพระราชบัญญัติประกันชีวิต 2535 แก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ 2) พ.ศ.2551 มาตรา 70/3 “ห้ามตัวแทน ชักชวน แนะนำ หรือ วิธีอื่นใดให้ผู้เอาประกันภัยยกเลิกกรรมธรรม์”

(3) แก้ไข พระราชบัญญัติประกันชีวิต 2535 แก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ 2) พ.ศ.2551 มาตรา 37/2 “ให้บริษัทใช้เงินทดแทนภายในสิบห้าวันนับแต่วันที่ได้รับแจ้งผู้เอาประกันภัยเสียชีวิต กรณีมีความจำเป็นให้รายงานสำนักงานคณะกรรมการกำกับและส่งเสริมการประกอบธุรกิจประกันภัย”

บรรณานุกรม

ชูเกียรติ ประมุขผล. (2548). **คำอธิบายหลักการประกันชีวิต**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาวิทยาลั
รามคำแหง.

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

พระราชบัญญัติประกันชีวิต พ.ศ. 2535 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2551. ราชกิจจานุ. เล่มที่ 125 ตอนที่
26. วันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2551

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

สุวรรณี เดชวรชัย. (2540). **รัฐบาลและอุตสาหกรรมประกันภัย**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

สิทธิ์ หลีขาว. (2555). **“บทบรรณาธิการ วารสารนิตยสารไทยแลนด์ อินซัวร์รันส์”**. ครอบคลุม 13 ปี ปี 14
ฉบับที่ 140.